

Kamskjelldykkerne. Døden på bunnen

Norges farligste arbeidsplass: Fire menn har mistet livet utenfor Frøya, mens de plukket kamskjell – en delikatess som selges levende på luksusmarkeder fra Oslo til Dubai og Hong Kong. Ingen andre enkeltyrker i Norge har mistet så mange, sett i forhold til hvor mange som utøver yrket. **Hvem har ansvar når folk dør på jobb – gang på gang?**

Bakteppe: De døde dykkerne fra Frøya er en del av en dyster statistikk: Antall dødsulykker i dykking innaskjærs går opp – og ekspertene sliter med å forstå hvorfor. Arbeidstilsynet har manglet oversikt.

Kontakt: Berit E. Bumberger, bb@adresseavisen.no, 976 00 277
Håvard Haugseth Jensen, haavard.jensen@adresseavisen.no, 906 28 308
Kim Nygård, kim.nygaard@adresseavisen.no, 404 64 502

Viktigste saker (alt er trykket i papir, men vi sender kun lenke, for enkelhets skyld):

- 10. juni: [- Det ble brutt regler hver dag](#)
- 11. juni: HOVED: [De døde mens de plukket kamskjell til verdens luksusrestauranter](#)
- 13. juni: [Her spiser matministeren \(Frp\) kamskjell som er plukket ulovlig](#)
- 14. juni: [Hårreisende at Arbeidstilsynet har latt dem fortsette](#)
- 15. juni: [Slik dykker de etter kamskjell på Frøya i dag](#)
- 16. juni: [Statsråden krever nå svar om de mange døde dykkerne](#)
- 9. juli: [Arbeidstilsynet ikke fornøyd med egen innsats](#)
- 2. september: [Arbeidstilsynet foreslår å ansvarliggjøre også oppdragsgivere](#)
- 5. oktober: [Kamskjellbedrift stenges grunnet overhengende fare for liv og helse](#)
- 4. januar 2017: [Nå siktes flere etter det dramatiske dødsfallet til Kris \(56\)](#)

I tillegg kommer rene nettprodukter (åpne saker):

- Uken før publisering: To teasere på Facebook, som kan ses [her](#) og [her](#)
- 11. juni: [Dette vet vi om hva som gikk galt](#)
 - 12. juni: [Kollegene forteller om dykket der Krasimir \(56\) døde](#) (video)
 - 15. juni: [Slik dykker de etter kamskjell på Frøya i dag](#) (video)

Følg [denne lenken](#) for alle sakene i reportasjeserien «Kamskjelldykkerne».

Hva har arbeidet belyst?

Helt ny innsikt: Omfattende saksinnsyn i de fire dødsulykkene, i alt fra obduksjonsrapporter, utskrift av politiets vitneavhør, interne og eksterne granskinger og egne intervjuer med pårørende, politi, tilsyn, direkte involverte i ulykkene og bransjen. Med dette presenterte vi en innsikt i hva som egentlig gikk galt, som så langt har vært ukjent for offentligheten.

Avslørte ulovlig virksomhet: Arbeidstilsynet var fullstendig uvitende om utstrakt kamskjellfangst i Nordland – hvorav noe var ulovlig. Ulykkene på Frøya viser at risikoen i denne bransjen er meget høy – og dette var velkjent i Arbeidstilsynet. Likevel har de ikke hatt noen kontroller nordover. Tilsynet innrømte feil – og varslet tre tilsyn nordover.

Sto frem for første gang: I 30 år har det floreret rykter om cowboy-tilstander i denne næringa på Frøya. For aller første gang stilte tre eks-kamskjelldykkere opp med navn og bilde og fortalte hvordan de daglig brøt sikkerhetsregler. De legger mye skyld på oppkjøperne, som på sin side mener de ikke har ansvar.

Menneskelige perspektiv: De fire sakene er ikke blitt satt i sammenheng før og den brede offentlighet har ikke kjent til dem (som topprestauranter som bruker skjellene). Pårørende i fire land, deres bilder og minner gjør at vi kan fortelle historiene til de som døde altfor tidlig.

Arbeids- og presentasjonsmetoder – samt etiske problemstillinger

I hovedsak ble arbeidet gjort i løpet av tre måneder våren 2016, med tre turer til Frøya og en tur til Rørvik. To dager var vi på besøk hos Arbeidstilsynet, hvor vi også hadde Skype-samtale med en sentral inspektør på Nordmøre. Vi tilbragte en ettermiddag i arkiv hos statsadvokaten, og tok imot mange kilder i våre lokaler. Kontakt med pårørende i Polen og Sverige var på telefon og via sosiale medier. Størsteparten av innsynsarbeidet ble gjort opp mot politi, påtalemyndigheter, Arbeidstilsyn og departement.

På reise langs kysten: Noe av det aller første vi gjorde, var å bli med en av kamskjellbåtene ut. Det var sentralt å vise hvordan de arbeider, og vi brukte mye tid på å få innpass. Vladimir Lobanov og hans kolleger ga oss muligheten til å dokumentere hverdagen i bilder og video. Dette ga oss også nyttig innsikt når vi skulle skildre det siste dødsdykket med grafikk. Det visuelle var avgjørende ettersom kjernen i saken er dødsulykker noen år tilbake i tid (2002-2014). Vi gjorde derfor også videointervjuer med tre eks-kamskjelldykkere som fant sin kollega død. De gir en mer levende beskrivelse av historien sett opp imot tørre fakta fra innsyn i sakspapirer. I Rørvik dokumenterte vi mottak, bearbeiding og pakking av skjell plukket i Nordland. Visuell dokumentasjon hos Rørvik Fisk – som firmaet meget prisverdig tilrettela for – var viktig. Etter våre reportasjer måtte dette mottaket slutte med kamskjell fordi dykkerne som leverte til dem, ikke fulgte lover og regler.

Publiseringsstrategi: Hovedreportasjen gikk i Ukeadressa fordi vi ville bruke featuresjanger for best mulig å skildre det alvorlige og tragiske i de fire mennenes historier. Alle nyhetssakene ble kjørt i hovedavisa, og to dokumentar-videoer ble laget for nett. Den største researchjobben kommer frem i faktasaken [«Dette vet vi om hva som gikk galt»](#). Siden Aftenposten trykket flere av sakene var det lettere «å bryte lydmuren». Flere kilder som

hadde lest saken i Aftenposten, tok kontakt med relevante tips. Riksavisdekning bidro trolig også til at myndighetene var klarere i uttalelser og mer konkrete i oppfølgingen.

Innsyn og klage til Sivilombudsmannen: Det var et meget omfattende arbeid å få innsyn i sakene. Politiet brukte lang tid på å besvare våre gjentatte henvendelser, men etter flere runder fikk vi etter hvert god hjelp fra statsadvokaten. Han ga oss omfattende innsyn i to av dødsulykkene, da vi fikk tilgang til hele «mappa» - ned til obduksjonsrapporter og utskrift av vitneavhør, tekniske rapporter etc.. Basert på Adresseavisens tidligere erfaringer med statsadvokaten, kan det være vanskelig å få slikt innsyn. Hos Arbeidstilsynet var store deler av dokumentene ofte sladdet. Ved å be om innsyn via andre kanaler fikk vi tilgang til de samme papirene usladdet. Det var også mulig å komme seg «forbi sladden» ved å spørre enkeltpersoner i tilsynet direkte. De viste en relativt stor grad av åpenhet på saksbehandlernivå. Korrespondansen mellom Arbeidstilsynet og Arbeids- og sosialdepartementet har vært sentral siden flere mener de har varslet om de mange dødsulykkene innaskjærs i lang tid. Deler av bransjen opererer med langt strengere krav til seg selv enn det dagens regelverk tilsier. Da vi begynte vårt arbeid, var tilsynet allerede i gang med å se på behovet for revidering av regelverk og behovet for oversikt over dødsulykkene. I postjournalen oppdaget vi også at Arbeidstilsynet varslet departementet om vårt arbeid: Allerede en dag før vi trykket vår hovedreportasje – som inneholdt meget sterk kritikk av Arbeidstilsynet – gikk det to dokumenter fra tilsynet til departementet. Tittelen på dokumentene var «Adresseavisens helgeutgave omtaler dødsulykker i dykkerbransjen». Vi ba om innsyn, men fikk avslag i tre runder. Vi har klaget saken inn til Sivilombudsmannen fordi vi mener den har stor allmenn interesse og fordi det er reist betydelig tvil rundt Arbeidstilsynets praksis. Det burde være i departementets interesse å vise åpenhet rundt dialog når det kommer slik kritikk.

Vansker med å nå kildene – og vanskelig pårønderarbeid: Bare én av de fire avdøde var omtalt med navn og bilde tidligere. Særlig vanskelig var det å spore opp pårørende etter den polske mannen som døde i 2009. Det lokale politiet viste til den polske ambassaden. Konsulen skrev: «I am sorry but we are unable to assist you on the matter due to personal data protection regulations», og viste tilbake til det lokale politiet. Et nytt forsøk ble gjort med Kripos, men de svarer: «Vårt bindeledd i denne saken var med den polske ambassaden som hadde ansvaret for den videre kontakten opp mot egne myndigheter og pårørende,» skrev Kripos. Dermed var vi like langt. Ukene gikk, og etter hvert som vi opparbeidet et kildenett på Frøya, fikk vi tips om å sjekke med en lokal forening på øygruppa. Der fikk vi napp, og vi fikk kontakt med søsteren hans i Polen. Senere ble vi også kjent med mannens bekjente på Frøya. I pårønderarbeid var det også en utfordring å formidle vårt ønske: Nemlig å komme til bunns i hva som gikk galt i ulykkene – og fortelle mennenes historier. Det gikk en del rykter på Frøya, blant annet om at en av de avdøde hadde brukt ulovlige medisiner og at det kunne ha medvirket til dødsfall. Vårt innsyn i obduksjonsrapporter viste imidlertid ingen spor av stoffer hos de avdøde. Dette er følsomme tema å bringe opp for de pårørende fordi vi ikke visste hva de kjente til fra før av. Vær Varsom-plakatens punkt 4.6. om hensyn til ofre og pårørende var relevant. Hvordan skal vi for eksempel fortelle at Arbeidstilsynet mente at minst én av ulykkene ville vært unngått dersom man hadde fulgt reglene? Det kan være en ekstrabelasting å rippe opp i. Hensyn ble avveid i hvert enkelt tilfelle, men det var så å si ingen ting vi ikke skrev til slutt. De pårørende viste meget stor

grad av åpenhet. To av familiene var uvitende om at det hadde vært granskinger i etterkant av ulykkene. De i Polen visste ikke at et selskap som eide en del av båten, ble ilagt en bot.

Anonymitet og bildebruk: Mange kilder ba om anonymitet, som dykkere i Nordland, diverse eks-kamskjelldykkere fra Frøya (vi var i kontakt med rundt 20 stykker) og andre involverte. Her ble tilgang til informasjon veid opp mot blant annet menneskelige hensyn og hva man taper på å akseptere anonymitet. Vi la vekt på Vær Varsom punkt 3.2.: «(...) Vær spesielt aktsom ved behandling av informasjon fra anonyme kilder (...)» Det var også noen kilder som forsøkte å forhindre oss i å trykke bilder som vi hadde tatt på lovlig vis. Her tok vi også menneskelige hensyn, og la vekt på Vær Varsom punkt 4.7.: «Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold.» Vi etterkom noen av kildenes oppfordringer, mens i andre tilfeller kom vi frem til løsninger.

Hvilke konsekvenser har reportasjene fått?

Statsråd ba om utredning: Arbeidsministeren krevde, på bakgrunn av våre reportasjer samt generelle bekymringsmeldinger om dykkerulykker, en egen utredning fra Arbeidstilsynet. Tilsynet tok en del selvkritikk.

Stengte en bedrift: Arbeidstilsynet gjorde, på grunn av våre saker, tre tilsyn i Nordland. En kamskjellbedrift ble stengt på dagen grunnet «overhengende fare for liv og helse». En annen hadde allerede lagt om drifta fordi de ikke klarte å følge reglene, en tredje fikk kritikk.

Mulig bidrag til politietterforskning: Smøla-politiet, som ennå etterforsker den siste ulykka, har bedt om å få tilsendt pdf-er av alle saker grunnet våre intervju med involverte.

Seminar for fagmiljøet: Mye på bakgrunn av våre reportasjer samlet statsråden rundt 40 personer i Trondheim for å få innspill fra dykkerbransjen og medisinske og tekniske fagmiljø i forbindelse med en høring. Den største oppkjøperen i kamskjellnæringa kom.

Vurderer å forby akkordlønn: Vi skrev om hvordan dykkerne tjente på å sanke fort fordi de lønnes per kilo. I en kronikk skrev Arbeidstilsyn-direktøren da at hun vil vurdere å forby akkordlønn. Tilsynet har per desember 2016 ikke konkludert i saken. Frøya-dykkere tjener fremdeles ca. 25 kroner per kilo, etter hva Adresseavisen erfarer.

Pårørende har fått svar: Pårørende i minst to av familiene har i stor grad vært ukjent med etterforskning og etterspill etter ulykkene. Nå har de fått flere svar.

Brukes i høringsrunde: I høst pågikk en høringsrunde rundt regelendringer for dykking i havbruk. Her refereres det til kamskjellsakene fra Adresseavisen i innspill som sendes inn.

Takk til: Researcher Espen Rasmussen, kommentator Gunnar Okstad, grafikk ved Ingrid Meisingset og Marit Bardal, coach Grete Holstad, fotosjef Olav Wold og reportasjeledere Heidi Kultorp, Stian Wallum og Svanhild Naterstad.